

Gyásznap Patajdon

SZÁZ ÉVE TÖRTÉNT. A Duna mentén nőttön-nőtt a feszültség a tanácskormány intézkedései miatt. A paraszti elégedetlenség Dunapatajra június 18-án lobbant lángra, s az ellenállás kezdetben sikeresnek bizonyult. Június 23-án azonban győzött a tülerő, a kegyetlen megtorlásnak hatvanhárom estek áldozatul.

Június 23-a községi gyásznap Dunapatajra a képviselő-testület 22 évvel ezelőtti elfogadott rendelete értelmében. Négy évtizeden át – az 1940-es évek végétől a rendszerváltásig – beszélni sem volt ajánlatos a faluban az 1919-ben történekről, az 1924-ben közadakozásból emelt emlékművet 1955-ben leromboltatta a kommunista pártvezetőség és az akkori vb-titkár, 1994-ben állították fel újra. Akkor még voltak, akik emlékeztek a szörnyűségekre, ma már senki sem él közülük. De a családok emlékezte őrzi a rettentet.

Az 1919-es dunapataji népfelkeltés hőseinek vértanúságát 2009-ben Magyar Örökség Díjjal ismerték el. A századik évfordulón a Pataji Múzeumban a Veritas Történetkutató Intézet és Leveltár a nagyközség önkormányzatával közösen az újabb kutatások eredményeit elemző tanácskozási rendezett, amelyet emlékműnépesség követte. A Dunapataj 1919 címmel – Kiss Gy. Csaba művelődéstudományi (Dunapataj diszpolgára) és Schill Tamás múzeumigazgató szerkesztésében – megjelent kötet írásai, dokumentumai segítenek abban, hogy a kutatók mellett a falu újabb nemzedékei és az egész ország megismerhesse, mi is történt a Tanácsköztársaság és a vörös-terror napjaiban Dunapatajban.

A nagy ígéretből, hogy az új rend majd földi mennyországot teremt, nem valósult meg e tájon semmi. Ehelyett a néhány holdas gazdákat is egyre durvább beszolgáltatásokkal, rekvirációkkal sújtották. Elvitték az állatokat, az éves gabonafeljadag 72 kilóra csökkent, a nép úgy látta, „csak nyúzzák a parasztot”. Így volt ez a Duna mentén végig s másutt is a falvakban, de az öntudatos, zömmel református vallású és erős 1848-as kötődésű patajak még nehezebben viselték. A többség itt már önállóan gazdálkodott, de a környék cselédjege sem lelkesedett a diktatúráért. Az ekkor mintegy 6000 lelkes Dunapataj az első világháborúban hatalmas véráldozatot hozott – a faluból 174-en haltak meg –, és amikor 1919. június 18-án kihirdették, másnap reggel a 18–45 éves férfiaknak sorozásra kell menniük, kitört a lázadás. Aki nem fog megjelenni, forradalmi törvényszék elé állítják, „egy-két embert felakasztunk, a többi majd jön magától” – hangzott a fenyegetés, de a legnagyobb dologidőben, épp az aratáshoz készülődve ez sem riasztotta a földművelőket.

Keserű István fejfája a Közös temetőben. Golyó által halt meg 1919-ben, élt 36 évet.

Estefelé tömegesen gyűlt össze a férfinep a Külső vendéglő előtt, ahol a négyüléseket tartották, a háború harctereiről hazatértek vitték a szót. Elhatározták, másnap a sorozóbizottság előtt együtt tiltakoznak a behívó ellen. A vörös örk megpróbáltak fellépni ellenük, mire az ekkeseredett tömeg kicsavarta a kezükből a puskát, majd lefegyverezte a helyi – ellenállást alig tanúsító – csendőroket is. Voltak, akik a kalocsai szállásokra mentek, segítségül hívták onnan is a férfiakat a másnapi akcióhoz, a sorozás megakadályozásához. A sorozóbizottság az éjszaka leple alatt meg-

Ítélet sem kellett

szókött, mire a nép a községháza udvarán eltörölte a pataji kommunista direktóriumot, s héttagú bizottságot választott a község kormányzására. Közben a szomszédos Ördást és Géderlakot megtámadta a vörös katonaság, segítséget kértek és kaptak is a patajaktól, a támogatást sikerült megállítani. Megérkeztek a szállásokról az ásóval, kapával, fejszével, vonyigóval (szénahúzóval), kiegészített kaszával lefegyverzett férfiak,

FOTÓ: A PATAJI MÚZEUM FOTÓARCHÍVUMA

Dunapataj látkepe a piactérről és a katolikus templommal a XX. század elején

Koszorúk és virágok a mártírok emlékművénel 2019 nyarán

lőfegyvere csak nagyon kevésnek volt. Kezdetét vette a „gatyás háború”, ahogy akkor elnevezték valaki. Miután a géderlaki és a dunaszentbenedeki vörös tüzérség megadta magát, a pataji csapatoknak sikerült két ágyúhoz jutni (kettő Kalocsára került). A harci kedv egyre nőtt, a hadviseltek irányításával századok szerveződtek. Parancsnokuk, Benke Sándor vezetésével a Patajtól északra fekvő Hartáról is sikerült kiszorítaniuk a vörösöket.

Négy nap telt el, s vasárnap már sokan bíztak benne, lépésnyire a győzelem. Hétfőn, 23-án azonban olyan erőkel indult meg több irányból a vörös karhatalom ellentámadása, hogy annak a parasztszázadok nem tudtak ellenállni. Elfogyott a vadászpuskák meg az ágyúk löszere, maradt a fejsze meg a kiegyensúlyozott kasza a gépfegyverek ellen – mint a harcokban részt vevő Váradi István és Imri János korabeli feljegyzéseiben olvasható: a dunapataji csata véres leszámolásá változott. A fölkelők veresége után azon nyomban jött a Lenin-fiúk bosszúja, Szamuely Tibor terrorlegényei sorra járták a falu utcáit, házaít, s szinte válogatás nélkül lötték agyon a férfiakat, akikre rábukkantak valahol. Negyvenkilenc emberrel végzett golyó – a legfiatalabb 16, a legidősebb 88 éves volt –, tizenegyet pedig Szamuely parancsára felakasztottak. Ítélet sem kellett, elég volt, ha a főbőhérnek valamilyen nem tetszett az áldozat. Addig ütötték, verték, míg kötéffel a nyakában ki nem

A HŐHÉR HALÁLA. A Tanácsköztársaság 133 napja alatt a könyörtelen vörös terror mintegy 600 ember életét oltotta ki az országban. Szamuely Tibor hírhedt terrorbírgádja parancsnokként és „funkcióhalmozóként”, többek között hadügyi népbiztoshelyettesként vagy a budapesti hadsergecsopart politikai megbízottjaként, egyaránt hangsúlyozta a kivégzések fontosságát, mondván: „A vértől nem kell félni. A vér – acél: erősíti a szívet, erősíti a proletár öklöt. Hatalmassá fog tenni bennünket a vér.” Az áldozatokat kivégzésük előtt gyakran megkínózták, hogy ne legyen olyan „egyszerű” számukra a halál. Szamuely fékezhettsége a Forradalmi Kormányzótanácsot is megosztotta – főként a szociáldemokraták tiltakoztak –, ám a kommün főbőhéra 1919 májusában Moszkvában Leninnel is találkozott, s vad hitében meg erősítést nyert. Huszonnyolc évesen, 1919. augusztus 2-án, egy nappal a Tanácsköztársaság bukása után menekülés közben az osztrák-magyar határon igazoltatása közben pisztolyával mellbe lölte magát.

rúgta maga alól a széket. Ott függtek az akasztóiták a református paplak előtti gesztenyefákon, szájukba cigarettát, pipát, gallyakat dugtak a gyilkosok, hogy holtukban is megalázzák őket. „Pataj Mohácsának” halottait – a kifejezést Pastyik István volt múzeumigazgatótól hallottam – csak másnap lehetett eltemetni, nagy részük a Közös temetőben tömegsírho került. A sírnál álló emlékmű hínök örökségét hirdeti: „Elték és haltak, amiért élni érdemes és halmi dicső / Istenért, hazáért, család és tulajdon szentségéért.”

Dulai Sándor